

Wat is die WAT 'n wonderbare ding

Ek is geen sosiolinguïst of sosioloog nie, maar na my mening is taal een van die belangrikste draers van die kultuur van 'n sprekersgemeenskap. Terwyl ek in die Taalkommissie gedien het, het ons onder leiding van prof. Ernst Kotzé byvoorbeeld heelwat aandag gegee aan woorde uit die Afrikaanssprekende Moslemgemeenskap, en om nou in die sepie *Suidooster* te sien en te hoor hoe, waar en wanneer sulke woorde deur mense uit daardie gemeenskap gebruik word, gee vir my 'n besondere blik op hulle kultuur en leefwêreld.

Ek sien dit ook in die tipies Britse humor, wat dikwels nie soseer situasioneel is nie, maar eerder op taal berus, byvoorbeeld op woordspelings en dubbelsinnighede.

As ek luister na die lirieke van wat deesdae as sogenaamde “Afrikaanse musiek” aan 'n mens opgedis word, dan blyk wat NP van Wyk Louw gemoedelike lokale realisme en die verheerliking van die platteland genoem het, alte duidelik. Wat 'n mens ook al van sulke dikwels sentimentele rymelary dink, is dit onteenseglik so dat dit iets van 'n verlange na 'n vergange landelikheid in die psige van 'n aansienlike gedeelte van die Afrikaanssprekende bevolking weerspieël.

Van hierdie rol van taal as kultuurdraer het ek opnuut bewus geword toe ek laat verlede jaar Deel XVI van die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, die *WAT*, gekry het; dié deel behandel woorde wat met *S* begin, van *SRP* tot *Szondi*. *S* is 'n groot beginletter, en Deel XVI is die derde (en laaste) band van *S*. Dit bevat egter ook 'n addendum van meer as 60 driekolombladsye waarin allerlei woorde wat (om watter rede ook al) nie in vorige dele opgeneem is nie, aangebied word. Dit sluit talle woorde uit ons huidige tyd in – van *AAHS* (“aandagafleibaarheid-en-hiperaktiwiteitsindroom”) deur *hommeltuig*, *staatskaping*, *Covid-19* en *grendeltyd* tot by *spien* (= “*speen*: Ook, i.d. geselstaal, *spien*. In 'n romantiese en (of) seksuele verhouding met iem. wees: *Hoe lang spien julle twee dan?*”).

Hoewel Deel XVI sulke woorde in 'n addendum aanteken, is hulle almal in die aanlyn weergawe van die woordeboek, die *e-WAT*, op die korrekte alfabetiese plekke in die hoofteks opgeneem. Die *WAT* – hetsy in addenda of aanlyn – bevat nog tientalle ander woorde uit die huidige tydvak, soos *meem* of *meme*, *lugbraaier*, *hidrobreking*, *kosblogger*, *hummus*, *geraasbesoedeling*, *geheuestokkie*, *gay*, *nurk* (“kort snorkgeluide wat seekoëie maak”), *fopnuus*, *e-tol*, *e-sigaret*, *bleeksiel*, *bokswyn*, *beeldpoetser* en nog talle meer. Daar is ook woorde uit groeps- en streektaale, wat bewys dat die *WAT* Afrikaans in sy wydste omvang opteken. Dit sluit woorde in soos *gatta* (“polisiesman”), *mang* en *mang*, *gemang* (onderskeidelik “tronk” en “tronkstraf uitdien”), *kwaailappies* (“goed of onverbeterlik”), *nool* (“[*geselstaal*; *neerhalend*] iemand wat eenvoudig of simpel is”), *bergie* (“hawelose man of vrou wat op straat woon”), *piemp* (“klik, verklik”) en so meer.

Daar is natuurlik ook talle woorde en uitdrukkings uit Afrikaans en Afrikaanssprekendes se verlede.

Uit die tyd van die Bosoerlog kom byvoorbeeld *bosbef*k* en *bossies*, min of meer wat in veral die Eerste Wêreldoorlog “bomskok” genoem is, en enigeen wat in daardie tyd diensplig gedoen het, sal weet wat dié twee woorde beteken.

Daar is ook informele uitdrukkings, soos *die Boeing is al oor*, wat beteken dat die dag al ver genoeg gevorder het om 'n alkoholiese drankie te nuttig.

Uit die gryser verlede kom ’n uitdrukking soos *sonder stang rondloop* “ongetroud wees”, wat duidelik kom uit ’n tyd toe rydiere algemeen gebruik is.

Heerlike outydse woorde, wat myns insiens weer gebruik kan word, dalk in nuwe toepassings, kom ook voor. Dink maar aan die Nederlandserige *beunhaas* en sy afleiding *beunhasery*. ’n Beunhaas is “iemand wat geen vakman is nie en hom tog daarvoor uitgee; knoeier”. Dit lyk of die Zondo-kommissie heelparty beunhase en heelwat beunhasery blootlê, om nie te praat van ’n *geboefte* (“spul boewe, slegte, gemene mense, skurke, booswigte; lae gespuis, skorrie-morrie”) nie.

Dalk onthou iemand nog uit die ou Vrystaatse volkslied die woorde “Rang in der Staten rij”. Van *statery* sê die *WAT* dis ’n “groepering of gemeenskap van state of nasies wat mekaar se wette en gebruike erken en vriendskaplik is teenoor mekaar”.

En wat kan meer beskrywend wees van een wat op ’n onbeskaamde wyse by iemand van die teenoorgestelde geslag aanlê, as om te sê dat hy/sy “sy/haar lyf aanbring”? My pa het graag so iemand “lyfaanbringerig” genoem. Die *WAT* noem so ’n lyfaanbringery so mooi ouderwets onder meer “liefdesport”.

Terwyl *lyfaanbringerig* ter sprake is, is daar ook *kallipigies*. Die *WAT* definieer dit as “met mooi of welgeskape boude: *Die kallipigiese Venus van Rome*”, maar hoekom kan ek nie sê die Porsche Cayman is ’n kallipigiese motor nie?

Dalk is daar lesers wat reken ek is *ongegeneerd* (uitspr. ongeveer “ongesjeneerd”): “Nie verfynd, hoflik, gesofistikeerd of goedgemanierd nie, en enigsins ongeïnhibeerd, of wat blyke daarvan, of van ’n gebrek aan goeie aanvoeling of opvoeding gee”. Ek probeer egter nie aanstoot gee nie, maar enersyds aandui dat die *WAT* ’n kleinood is, ’n pèrel van groot waarde, wat Afrikaans en die Afrikaanse wêreld van toeka tot nou reflekteer; en andersyds wal gooi teen die verskynsel wat Elsa Joubert in *Spertyd* (Tafelberg 2017:19) beskryf het: “Omdat die jong kinders nie meer kan of wil spesifiseer as hulle praat of skryf nie; alles word gedek met een woord ...”.

Die *WAT* wys Afrikaans het báie woorde; ons kán spesifiseer. Ons kan woorde uit die verlede laat herleef en ons kan na behoefte eietydse nuwe woorde skep, en die bewaarplek van dit alles is die *WAT*.

Sonder die *WAT* kan ek nie klaarkom nie.

JD (Tom) McLACHLAN

E-pos: tommcl@whalemail.co.za